

Summary

Kaptalan I. Political Party As a Civil Legal Subject. — Article.

The definition of political party as civil legal subject is offered. Separate signs characteristic for political parties as participants of civil legal relationships taking into account the legislation of Ukraine and the legislation of near and far foreignness are researched.

Keywords: Civil legal subjects, political parties, legal entities, public organization, regulation.

УДК 347.121.3:347.91/95(477)

С. А. Чванкін

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТРЕТІХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Актуальність теми зумовлена тим, що Конституція України гарантує кожному право на судовий захист і на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Права і свободи людини й громадянина вважаються невідчужуваними й непорушними. Не тільки сторони в цивільному процесі, але й треті особи зацікавлені у результатах розгляду судом цивільної справи. Можна пояснити це тим, що на третіх осіб, а саме на їх правове становище, може вплинути результат судового розгляду спірної цивільної справи між сторонами.

Третіх осіб можна визначити, як суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин, які вступають у вже триваючий цивільний процес між сторонами для захисту особистих суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів, як фізичних осіб, так юридичних осіб у сфері цивільно-правових відносин.

До теми третіх осіб у цивільному процесі України звертались багато вчених, праці яких сьогодні є підґрунтям подальшого дослідження цієї проблематики, наприклад В. Н. Аргунов [1], Д. М. Сибилев [2], В. В. Комаров [3], М. С. Шакарян [4], Д. М. Чечот [5], М. С. Шакарян [6], В. Н. Щеглов [7].

Ціллю цієї статті є аналіз особливостей правового статусу третіх осіб у цивільному процесі України на сучасному етапі розвитку цивільного процесуального права.

Необхідно розрізнити заінтересованість третіх осіб, яка може бути, як матеріально-правова, так і процесуально-правова. Що стосується заінтересованості матеріально-правового характеру, то вона проявляється в тому, що рішення по цивільній справі, яке буде ухвалене судом відносно конкретної спірної ситуації, може порушити матеріальні права третьої особи чи стати мотивом для сторони вимагати відшкодування збитків від неї — спрямувати до третьої особи цивільний позов за правом регресу.

Процесуальна зацікавленість третьої особи виражається в тому, щоб не дозволити ухвалення судом несприятливого для себе рішення по цивільній справі. Так, треті особи намагатимуться, щоб суд при розгляді цивільного позову ух-

валив таке судове рішення, котре буде збігатися з їх інтересами, обумовленими існуючими між ними та процесуальною стороною правовідносинами чи повернення їх на свою користь.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета позову, мають високий рівень зацікавленості та й особистий інтерес, вони є учасниками спірного матеріального права.

На підставі вищевказаного, *третіми особами, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору*, називаються суб'єкти цивільно-правових відносин, які є повноцінними учасниками цивільного процесу та входять вже в розпочату цивільну справу шляхом спрямування цивільного позову до сторін або однієї з них для захисту суб'єктивних прав, свобод та інтересів, як фізичних осіб, так і юридичних осіб у сфері цивільно-правових відносин.

Треба вказати, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, можуть претендувати як на весь предмет цивільного спору в цілому, так і на якусь його частину. Так, у випадку задоволення цивільних вимог позивача це буде означати відмову суду третій особі, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору у задоволенні її вимог в повній мірі або в частині.

Законотворцем зазначено, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, можуть виявити бажання не вступати в цивільний процес між сторонами, а ініціювати свою цивільну справу, пред'явивши цивільну позовну заяву до тієї сторони, на чю користь ухвалено позитивне рішення суду, в результаті чого дана сторона порушила чи поставила під загрозу їхні права та інтереси.

Коли відбувається розгляд цивільної справи за участю третіх осіб, які заявляють вимоги на предмет спору, є сенс зазначити про полегшення такого процесу, оскільки є можливість зекономити процесуальний час та процесуальні засоби, зменшити судові витрати, а також запобігти постановлянням судами протилежних за змістом рішень суду.

Виразитись та розкритись самостійні вимоги третьої особи зможуть у цивільній позовній заяві, в якій нарівні з іншими, зазначеними ст. 119 ЦПК України, треба розкрити зміст цивільних вимог, обставини, якими обґрунтуються ці вимоги, та вказати, якими доказами можливо підтвердити цивільний позов. Вказаним підтверджується відповідна «ниточка» між вимогою третьої особи з самостійними вимогами на предмет спору і спірними цивільно-правовими відносинами сторін. Це є ціллю направлення цивільної вимоги третьої особи з самостійними вимогами, яка може мати наслідки — повністю або в частковій мірі нейтралізувати вимогу позивача в цивільному процесі. Однак такою цивільна вимога третьої особи з самостійними вимогами стане в тому разі, якщо в неї будуть в наявності елементи, які мають спільний зв'язок з первісною цивільною позовною заявою.

Якщо треті особи з самостійними вимогами виявлять відповідне бажання, вони зможуть ініціювати своє входження в цивільний процес до розгляду по суті цивільної справи.

Необхідно підкреслити, що згідно з ст. 45 цього закону в інтересах третьої

особи, яка заявляє вимоги на предмет спору, у випадках, встановлених законом, можуть звертатися до суду із цивільними позовами Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи.

З вищевказаного треба виділити особливості, які притаманні третім особам, які заявляють вимоги на предмет спору: по-перше, зазначені особи втручаються у вже порушений цивільний процес; по-друге, треті особи з самостійними вимогами пред'являють свої цивільні вимоги у спір, який вже розпочався.

Треба підкреслити, що законодавцем вказано на обов'язок суду повернути розгляд цивільної справи до її початку, коли до цивільного процесу вступають треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору.

Є інтересним те, що законодавець в ЦПК України 2004 року присвятив цілком вірно третій особі, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, та особі, яка таких вимог не заявляє, окремі статті, а саме ст. ст. 34, 35 ЦПК України. Однак в КАС України ним відведена лише одна ст. 53, в якій згуртовані два вищезазначених види третіх осіб.

На нашу думку, підхід ЦПК України до зазначених осіб є більш вірним, тому що вони мають досить суттєві особливості, також зацікавленість в цивільному процесі у них є не однаковою.

Значущим є арсенал процесуальних прав та обов'язків, якими наділені треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору. Суттєвим є той факт, що особи вказаного виду мають всі права та обов'язки позивача, без всяких виключень та застережень.

Паритетність їх процесуальних прав в цивільному процесі пояснюється зробленим законодавцем припущенням, що треті особи з самостійними вимогами на предмет спору є суб'єктами спірного права.

Але треба відрізнити поняття цивільного позивача та третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги відносно предмета спору. Так, в інтересах позивача розпочинається провадження у цивільній справі, а зазначені треті особи завжди втручаються у вже порушений цивільний процес.

Процесуальні права передбачено ст. 27 ЦПК України, які можуть бути використані третьою особою з самостійними вимогами в ході цивільного процесу: заявляти клопотання і відводи при розгляді цивільної справи; висловлювати свою думку з питань, які виникають під час розгляду, ставити питання іншим особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам; оскаржувати судові рішення у частині, що стосується їхніх інтересів, та багато інших.

Однак більш дієвими диспозитивними правами, передбаченими ст. 27 ЦПК України, які не мають треті особи без самостійних вимог, є такі: право третьої особи з самостійними вимогами змінити підставу або предмет позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог чи взагалі відмовитись від цивільного позову в будь-якій час до завершення цивільного процесу.

Наприклад, відмова третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, від свого цивільного позову є її диспозитивним правом в цивільно-

му процесі та буде означати, що вказана особа відмовляється від своєї матеріально-правової вимоги, а значить, і від продовження цивільного процесу.

Чинний закон передбачає, що після вступу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, справа за клопотанням цієї особи розглядається спочатку.

Це можна розуміти таким чином, що суд при розгляді цивільної справи не має права відмовити третій особі з самостійними вимогами на предмет спору в її бажанні повернути розгляд цивільної справи до її відправної точки, оскільки закон не дає в цьому випадку суду право вибору, а натякає тільки на одну ймовірну процесуальну дію у вигляді задоволення, так би мовити, «у безвідмовному клопотанні».

Мабуть, буде вірніше, якщо запровадити в цивільному процесі обов'язкове правило починати розгляд цивільної справи з її початку при вступі у цивільний процес третіх осіб, які заявляють вимоги на предмет спору, незважаючи на те, чи є їх відповідне клопотання про це, чи воно заявлено не було з якихось причин.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, мають право при наявності бажання увійти в цивільну справу в суді першої інстанції до ухвалення судом рішення, крім того, бути залученими до участі у цивільний процес за мотивованим клопотанням сторін по справі, інших осіб, які беруть участь у справі, чи за ініціативою суду.

На підставі вказаного, третіх осіб без самостійних вимог можливо поділити на осіб, які вступають в цивільний процес самостійно та які залучаються до участі у цивільній справі.

Таким чином, третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог відносно предмета спору, можна визначити як суб'єктів цивільно-процесуальних відносин, які входять у цивільний процес на боці або позивача або відповідача у вже почату цивільну справу з ціллю захисту своїх суб'єктивних прав, свобод та інтересів у сфері цивільно-правових відносин.

Треба звернути увагу на те, що одна й та сама третя особа, яка не заявляє вимог щодо предмета спору, може брати участь у цивільному процесі тільки з боку однієї сторони.

Даний вид третіх осіб не є суб'єктом спірних правовідносин.

Можна розуміти це так, що між третьою особою, яка не заявляє вимог відносно предмета позову, і протилежною стороною не має матеріально-правових відносин. Побудженням до участі у цивільному процесі вказаного виду третіх осіб є такий мотив, як юридична зацікавленість в цивільній справі.

Ціллю безпосередньої участі у розгляді цивільної справи третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, є її допомога при відстоюванні інтересів та захисту прав той сторони, на боці якої вони беруть участь при розгляді цивільної справи, та не дозволити процесуальними засобами ухвалення для сторони такого рішення суду, яке для третьої особи, яка не заявляє вимог на предмет спору, буде мати преюдиціальне значення.

Однак необхідно враховувати, що виходячи зі змісту принципів диспози-

тивності і змагальності цивільного процесу третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, може виявити бажання не брати участь у розгляді цивільної справи.

Треба вказати, що знаходження в цивільному процесі третьої особи з самостійними вимогами надає можливість встановити суду всебічно, об'єктивно та у повному обсязі всі дійсні обставини справи та, головне, сприяти суду в ухваленні законного та обґрунтованого рішення по цивільній справі.

Треті особи, які не заявляють самостійної вимоги на предмет спору, при вступу за власною ініціативою до цивільного процесу повинні підготувати письмову заяву, а не цивільний позов, як це роблять треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, з аргументуванням того, яка ціль та мотиви у розгляді цивільного позову та на якому боці вони бажають брати участь у даному процесі.

Коли така заява потрапить до суду, необхідно провести аналіз з відповідними висновками: чи підлягає така заява задоволенню, чи є дійсно підстави для її входу в цивільний процес для захисту прав та особистих інтересів, а також яким чином може вплинути на зазначену особу рішення у цивільній справі між сторонами.

Треба зазначити, що заява такої третьої особи не оплачується судовим збором.

Досить чітко і слушно чинним ЦПК України передбачено, що входження в цивільний процес третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, не зобов'язує суд при розгляді цивільної справи повертатись до її початку.

Необхідно звернути увагу на те, що в інтересах третіх осіб без самостійних вимог можуть брати участь у цивільній справі органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (див. ст. 45 ЦПК України).

Статтею 35 ЦПК України також передбачено, що треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть бути залучені до участі в справі також за клопотанням сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, або з ініціативи суду.

Але тут необхідно додати, що ініціативу щодо залучення третьої особи до цивільного процесу повинні проявляти самі сторони, на чиєму боці повинні виступати треті особи, оскільки на момент розгляду цивільної справи їх інтереси збігаються.

Виникає не однакове ставлення до такого права, яке надається суду у вигляді прояву ініціативи для притягнення в порушений цивільний процес третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, оскільки в даному випадку порушується принцип змагальності цивільного процесу.

Достатньо суттєвою різницею між третіми особами, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, та особами з самостійними вимогами є підхід законодавцем у наданні більш ширших процесуальних прав у цивільному процесі останнім.

Порядок залучення до участі у справі або вступу в справу третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог. Законодавцем передбачено, що сторона, в

якої за рішенням суду виникне право заявити вимогу до третьої особи або до якої у такому випадку може заявити вимогу сама третя особа, зобов'язана повідомити суд про цю третю особу.

Однак необхідно враховувати, що як цивільний позивач, так і цивільний відповідач може не знати про існування таких третіх осіб, не знати місця їх перебування чи знаходження.

Також щодо виконання вищезазначених вимог процесуального закону сторони можуть мати деякі інші цілі, а саме: сторони в цивільному процесі можуть бути зацікавлені в тому, щоб така особа взагалі не брала участі в цивільній справі, та на підставі цього будуть намагатися уникнути від виконання такого обов'язку.

Заява про залучення третьої особи до розгляду цивільної справи повинна мати відповідну форму. В даній заяві необхідно бути зазначено ім'я (найменування) третьої особи, яка залучається до розгляду справи.

До того ж на заявника покладається обов'язок вказати місце її проживання (перебування) або місцезнаходження такої третьої особи, так як суд, у провадженні якого знаходиться відповідна цивільна справа, повинен знати точну адресу особи, бо інакше буде відбуватись затягування розгляду цивільної справи та відповідно порушення встановлених законодавцем процесуальних строків її вирішення, що є не бажаним.

Також у заяві до суду заявнику потрібно розкрити її суть, а саме підстави залучення такої третьої особи до розгляду цивільного процесу. Це є головним критерієм складання заяви, тому що суд повинен розуміти чи необхідно взагалі цю особу залучати до розгляду цивільної справи або особа, яка подала таку заяву, можливо, помиляється щодо доцільності такого залучення.

Суд, який розглядає відповідну цивільну справу, спрямовує на адресу третьої особи копію заяви про її залучення до цивільного процесу. Окрім цього, суд у своєму листі до такої третьої особи роз'яснює їй та доводить до відома, що вона має право заявити про свою участь у розгляді цивільної справи. З цього можливо зробити висновок, що третя особа наділена правом вибору щодо прийняття участі у розгляді цивільної справи або відмовитись від цього.

У випадку ненадходження від третьої особи повідомлення про згоду на прийняття участі у розгляді цивільної справи така справа розглядається без неї.

Може скористатись третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, виключно своїм диспозитивним правом, на підставі якого вона може звернутись до відповідного суду, який розглядає цивільну справу з аргументованою заявою про свою участь у цивільному процесі.

На практиці відбувається ситуація, коли у цивільному процесі особи, які беруть участь у розгляді цивільної справи, заперечують проти залучення або допуску третьої особи до участі в цивільній справі, в такому випадку вони фактично виступають проти того охороняемого законом інтересу, який мала захищати у цивільному процесі така третя особа. При настанні такої ситуації у справі останнє слово залишається за судом. Тобто суд самостійно має вирішити залежно від обставин цивільної справи чи достатньо підстав для вхо-

дження в цивільний процес такої третьої особи або навпаки мають рацію та відповідну процесуальну аргументацію ті особи, що беруть участь у справі, які заперечують проти такого вступу у процес.

При розгляді цивільної справи може виявитись, що третя особа без самостійних вимог на предмет спору до цивільного процесу залучена помилково. В такому разі вірним буде постановлення судом ухвали, якою буде звільнено таку третю особу від участі у триваючому цивільному процесі.

У тому випадку, якщо суд дійде висновку, що достатнім буде просто не викликати таку «помилкову особу» до розгляду цивільного позову та не повідомляти її про час слухання справи, такі дії можуть лягти в основу відміни рішення суду першої інстанції вищестоящими судами.

Література

1. Аргунов В. Н. Участие третьих лиц в гражданском процессе / В. П. Аргунов. — М., 1991.
2. Сибилев Д. М. Участие третьих лиц в гражданском судопроизводстве / Д. М. Сибилев. — Х., 2001.
3. Комаров В. В. Участь третіх осіб та прокурора в цивільному судочинстві / В. В. Комаров, П. І. Радченко. — Х., 1991.
4. Шакарян М. С. Участие третьих лиц в советском гражданском процессе / М. С. Шакарян. — М., 1990.
5. Чечот Д. М. Участники гражданского процесса / Д. М. Чечот. — М.: Госюриздат, 1960.
6. Шакарян М. С. Субъекты советского гражданского процессуального права / М. С. Шакарян. — М., 1970.
7. Щеглов В. П. Субъекты судебного гражданского процесса: лекции для студентов / В. П. Щеглов. — Томск: Изд-во Томского ун-та, 1979.

Анотація

Чванкін С. А. Особливості правового статусу третіх осіб у цивільному процесі України. Стаття.

Стаття присвячена дослідженню особливостей правового статусу третіх осіб у цивільному процесі України на сучасному етапі розвитку цивільного процесуального права.

Визначені поняття третіх осіб у цивільному процесі України, їх види, проаналізовані особливості правового статусу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета позову, та третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета позову.

Ключові слова: цивільний процес, треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета позову, треті особи, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета позову, процесуальна заінтересованість сторін.

Аннотация

Чванкин С. А. Особенности правового статуса третьих лиц в гражданском процессе Украины. — Статья.

Статья посвящена исследованию особенностей правового статуса третьих лиц в гражданском процессе Украины на современном этапе развития гражданского процессуального права.

Определены понятия третьих лиц в гражданском процессе Украины, их виды, проанализированы особенности правового статуса третьих лиц, которые заявляют самостоятельные требования относительно предмета иска, и третьих лиц, которые не заявляют самостоятельные требования относительно предмета иска.

Ключевые слова: гражданский процесс, третьи лица, которые заявляют самостоятельные требования относительно предмета иска, третьи лица, которые не заявляют самостоятельные требования относительно предмета иска, процессуальная заинтересованность сторон.

Summary

Chvankin S. Features of Legal Status of the Third Persons in Civil Procedure of Ukraine. — Article.

The article is devoted to research of features of legal status of the third persons in civil procedure of Ukraine on the modern stage of development of civil judicial law.

Notions of the third persons in civil procedure of Ukraine are defined, their kinds, the features of legal status of the third persons, which declare the independent demands in relation to the subject of an action and third persons which do not declare the independent demands in relation to the subject of an action, are analysed.

Keywords: civil procedure, third persons which declare the independent demands in relation to the subject of an action, third persons which do not declare the independent demands in relation to the subject of an action, judicial personal interest of parties.

УДК 347.91/95.001.11

Н. Ю. Голубєва

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Принципи будь-якої галузі права, як і всієї системи права, є об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги, які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку.

Кожній галузі права властивий певний комплекс принципів. В основі процесуальної діяльності також лежать відповідні вихідні положення, які виражають найбільш важливі її ознаки та властивості. Такі положення називають принципами цивільного судочинства, що являють собою «зразок», навколо якого повинні будуватися відповідні процесуальні норми.

Актуальність теми зумовлена тим, що принципи цивільного судочинства мають важливе значення, оскільки вони слугують необхідною умовою вдосконалення діяльності судових органів, їх суворе дотримання і реалізація є важливою гарантією захисту прав, свобод та інтересів особи. У принципах цивільного процесу концентруються погляди законодавця на характер і зміст сучасного судочинства з розгляду й вирішенню судами цивільних справ.

У різні часи питання принципів цивільного процесу привертало увагу вчених. Так, до 1991 року найбільш значущими у цій сфері були праці А. Т. Боннер [1], В. М. Семенова [2], В. Ф. Тараненко [3], М. Й. Штефана та Р. Г. Кочер'яц [4], Н. А. Чечиної [5], Т. М. Яблочкова [6].

В сучасний період тема принципів цивільного процесу надзвичайно популярна та розглядається багатьма вченими, наприклад, А. В. Андрушко [7], О. Величко [8], С. О. Волосенко [9], О. В. Гетманцевим [10] та ін. [11]. Цікави-